

לפסח: ולקחתי אתכם לי לעם

אחד היסודות החשובים המודגשים בסיפור יציאת מצרים שבתורה, הן בסיפור העיקרי בספר שמות, והן באזכוריו במקרא כולו, הוא ההכרה שהקב"ה הוציא את עם ישראל ממצרים כדי להיות לו לעם. הסיבה והתכלית של היציאה ממצרים היא כינונו של עם ה', שמטרת קיומו היא עבודת ה' והבאת דברו לעולם כולו. זה מה שמצווה האב להסביר לבנו בעת שהוא מקיים "והגדת לבנך": "... בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". מהו "בעבור זה"? על פי ההקשר בפרשה מובן שבעבור קיום המצוות, וכלשונו של רש"י: "בעבור שאקיים מצוותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו". כך גם התשובה ל"כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת" (שמות יג). ולבן השואל: "מה העדות והחוקים והמשפטים", (דברים ו). הבן הזה מקבל את התשובה המפורטת ביותר: "ואותנו הוציא משם, למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו, ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' א-להינו, לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כהיום הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' א-להינו כאשר צונו".

כאשר טען משה לפני פרעה, שהוא מבקש להוציא את בני ישראל ממצרים כדי לעבוד את הא-להים, בצטטו את דבר ה': "שלח את עמי ויחוגו לי במדבר", או "שלח את עמי ויעבדוני במדבר" לא היה זה שקר גמור. אכן, הסיבה והתכלית העיקרית של היציאה ממצרים היתה כדי לאפשר לעם ישראל להתגבש כעם ה' ולהיות לו לעבדים. למעשה, עם ישראל לא יצא ממצרים לחרות כמובן של חופש גמור, אלא יצא לחרות משעבוד אדם, כדי להיות חופשי להשתעבד למלך מלכי המלכים, שבחר בישראל להיות לו לעם.

גם לשונות הגאולה המהוות את הבסיס לארבע הכוסות של ליל הסדר מורות על המגמה הזאת: "והוצאתי אתכם ... והצלתי אתכם ... וגאלתי אתכם... ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-להים". ההוצאה והגאולה מובילות לקראת הלקיחה לעם, עם הא-להים". גם עשרת הדברות, תחילתן ב"אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" ועיקרן – מצוות הנובעות מכך.

לפיכך, כל אימת שמזכירים את יציאת מצרים ועוסקים בסיפור יציאת מצרים, אין מסתפקים רק בתיאור הגאולה מעבדות, אלא מצרפים לה תמיד את שני ערכי היסוד של האומה הנגזרים ממנה: בחירת עם ישראל וקיום המצוות.

דרשתו הידועה של רבי אלעזר בן עזריה, המופיעה במשנה במסכת ברכות ונתפרסמה בזכות שיבוצה בהגדה של פסח, קובעת שמזכירים יציאת מצרים גם בלילות, ולא רק בלילות, אלא גם לימות המשיח. זאת, שגם בימי חושך ואפילה, בשעות של שעבוד מלכויות וגלות, וגם בימים המעודדים לגאולות חשובות ומופלאות עדיין יציאת מצרים היא הסיפור המכונן של עם ישראל וכזאת, אין היא מתבטלת ואין לה תחליף. הנביא ירמיהו ניבא שיבואו ימים שבהם "לא ייאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה" (ירמיהו טז), אך אין זאת אומרת שבאותם ימים תבטל מצות סיפור והזכרת יציאת מצרים. אמנם, ההתרגשות הספונטנית לעתיד לבוא תהיה מן הניסים הגדולים עליהם ניבא ירמיהו - ואפשר שאנו כבר נמצאים בעיצומם - אולם הגאולה המופלאה הזאת, גם אם גדולה היא בניסיה מיציאת מצרים, אין לה אותו מעמד בסיסי של כינון האומה והגדרת מהותה כעם ה'. בלשון ימינו אפשר לומר, שביציאת מצרים ניתנה לעם ישראל הזכות והאפשרות להגדרה עצמית. אלא שבכך לא די, צריך למלא את הזכות הזאת בתוכן מהותי. מהי אותה הגדרה עצמית? במקרה של עם ישראל זוהי הזכות והחובה לעבוד את ה' ולקיים את מצוותיו.

יציאת מצרים מוזכרת בתפילה ובברכות פעמים אינספור. ברוב המקרים אין היא עומדת לעצמה, אלא משולבת בבחירת עם ישראל וחובת המצוות. כך לדוגמה הנוסח הקבוע של תפילת המועדים: "אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצוותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת ... ותתן לנו ... את יום חג ... הזה ... מקרא קודש, זכר ליציאת מצרים". ה"זכר ליציאת מצרים" אינו העיקר. עיקר הפיסקה והברכה הוא בתיאור בחירת עם ישראל ומשמעותה לענין קיום המצוות ועבודת ה', ואילו החגים והרקע ההיסטורי שלהם – אינם אלא גילויים של המהות העיקרית הזאת.

כך גם בחלק התפילה המוקדש בכל יום להזכרת יציאת מצרים. הפרשה בתורה שנבחרה להקרא בקריאת שמע כדי לקיים זכרון יציאת מצרים היא פרשת ציצית. יותר משמדובר בה על יציאת מצרים, מדובר בה על המצוות.

מצות ציצית מהווה סימן וזכרון לכל מצוות ה', "וראי אתם אותם וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם", "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי". ואילו יציאת מצרים מוזכרת רק לבסוף, כנימוק המחייב: אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים".

סיפור יציאת מצרים אינו סיפור של הודאה על נס בלבד, כחנוכה ופורים. אלא הוא בעיקר הסיפור המכונן של עם ישראל. חשיבותו העיקרית אינה בנס, בהצלה ובגאולה, אלא בהבנת משמעות קיומו של העם הזה, ותכלית מעשיו עלי אדמות. משום כך, כאשר אנו אומרים "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", אין הכוונה לדמיין את עצמנו כיוצאים מארץ מצרים בפועל בלבד, הגם שיש הנוהגים לעשות כן, ולהראות את עצמם בליל הסדר כיוצאי מצרים, משארותם צרוורות ומקלם בידם. לא די אפילו במחשבה, שאלמלא יציאת מצרים עדיין היינו משועבדים שם. בעומק הענין – אלמלא יציאת מצרים לא היינו קיימים כלל כעם. עיקרו של ליל הסדר, הוא בהבנת הערך והמשמעות של ההשתייכות לעם ישראל, על הזכויות והחובות הנגזרות מכך, בימים האלה, כבכל דור ודור.